

Dragoš Kalajić

Olja

M
Vukotić
Media

Oktoбар, 2017.

Dragoš Kalajić

A large, stylized handwritten signature in black ink, appearing to read 'D. Kalajić'.

M
Vukotić
Media

PROŠLO JE VELIKO VREME

K

knjiga koja je pred nama čekala je na objavljivanje tri decenije. Olja Ivanjicki volela je da kaže: “Prošlo je veliko vreme...”

Bilo je više pokušaja da se ovaj rukopis objavi. Ali, nekako je uvek izmicalo, u poslednji čas, zbog raznih okolnosti. Olja Ivanjicki čuvala je rukopis Dragoša Kalajića, ispisan 1989. godine, kucan na pisačkoj mašini, dve verzije prevoda na engleski, kao i jedan primerak ozolida knjige za nekadašnje jugoslovensko izdanje, u plavičastom tonu makulature (probnog otiska). On se pomaljao svaki put kada bi se otvorila arhiva smeštena u koferima i sanducima u Oljinom ateljeu, na Kosančićevom vencu.

Kratko Oljino objašnjenje glasilo je: “Trebalo je da knjiga izađe kod američkog izdavača Alpine Fine Arts, ali je izdavač nekako nestao, naj-

verovatnije bankrotirao i čak nestao iz Njujorka”. Ivan Ninić dopunio nam je priču. On je u to vreme, kao urednik u Prosveti, imao zadatak da plasira što više knjiga sa našeg podneblja ili o našim istaknutim ljudima u svetu, ne kao izdanja Prosvete, već kao izdanja inostranih izdavača. Dogovor je bio da se izdanje objavi i u Jugoslaviji, kod Prosvete ili nekog drugog izdavača. Zbog toga je napravljen prelom knjige, koji je kod Olje Ivanjicki ostao kao probni otisak. I na tome je ostalo.

U međuvremenu je nestala i Jugoslavija, noseći sa sobom i poslednje slavne dane velikih izdavačkih kuća. Došle su neke druge godine i knjiga je opet morala da čeka u Oljinom koferu želja i sećanja.

Sa pojavom interneta i njegovih neizmernih mogućnosti, jednom prilikom, pretražujući podatke koji su se pojavili u pretrazi o Olji Ivanjicki, nabasale smo na podatak o toj knjizi. Jeste da je i Olja u svojoj biografiji za kataloge uvek navodila i podatak o toj knjizi, naslov i autora Dragoša Kalajića. Ovaj podatak naden na internetu, sa druge strane, imao je i jedinstvenu oznaku te knjige – ISBN broj. Istražujući dalje, pojavila se mogućnost da se knjiga čak i naruči kao polovni primerak, odnekud iz sveta. Iz

Srbije, početkom dvehiljaditih, nije bilo jednostavno knjigu naručiti, pa je to pokušala jedna domaća kuća za distribuciju knjiga. Plaćeno je, sećam se, 60 američkih dolara. Posle dva meseca, distributer je javio da je nemoguće doći do knjige jer ona i ne postoji.

Naša potraga krenula je dalje: shvatili smo da se i na drugim servisima za prodaju knjiga povremeno pojavi podatak, ali da niti ima naslovne strane koja se uobičajeno fotografiše za potrebe takve prodaje, niti se uspe kada se proba sa naručivanjem. Knjige, dakle, nema! Odustali smo od potrage za neko vreme...

Par godina kasnije, negde 2005, ponovo smo krenule u potragu. Kopkalo nas je kako neko oglašava prodaju knjige koja ne postoji. Onlajn trgovina je zaživela i u Srbiji, pa smo se ponadale da će se nešto i po pitanju nestale knjige dogoditi. I jeste! Odjednom se uz ime Olje Ivanjicki i naziv istog izdavača pojavljuje, kao autor, ne Dragoš Kalajić, već Oto Bihalji Merin. Olja, u očajanju, tvrdi da je to nemoguće jer Oto Bihalji Merin nikad nije pisao ništa o njenom delu. Na jednom sajtu smo uspele da vidimo i neke reprodukcije koje su se vezivale za naziv ove

knjige, ali je njihov autor bio jedan grčki umetnik, ikonopisac.

Čak i za Olju Ivanjicki, koja je volela da se pozabavi misterijama, tajnim znanjima, čudnim obrtima i koja je uvek imala svoju teoriju o svakoj pojavi, ovo je bilo zaista više od misterije. Nije nam davalo mira. Još više nas je začudilo kada smo narednog puta, u pretrazi podataka našli da je uvod u knjizi napisao Isak Baševič Singer, slavni pisac, dobitnik Nobelove nagrade za književnost. Ipak, osim tog podatka, nigde nismo uspele da pronademo uvodni tekst. Na sajtu Singerove fondacije i među svim njegovim tekstovima, ovog teksta nije bilo. Misterija se nastavljala...

I onda, u februaru 2009, Olja je otputovala u London, povodom nove monografije. Mesecima pre toga je i novom izdavaču ispričala ponešto o misterioznoj potrazi za knjigom i zamolila da je i oni potraže. U Londonu je zaista i dočekala jedna monografija, sa njenim imenom na korici, ali unutra su bile, kako je posle pričala, neke potpuno nepoznate slike, ko zna kog autora. Tako povređena, zgranuta i razočarana, odbila je da knjigu ponese u Beograd. Više nikada tu knjigu nismo hteli ni da spomenemo.

U junu 2009. godine Olja Ivanjicki krenula je put kosmosa i zvezda.

Kada je izdavač Vukotić media poželeo knjigu koja bi govorila o Olji Ivanjicki, nije mi bila namera da objavimo ovaj rukopis. Ali, on se, da misterija bude kompletna, prosto nametnuo, kao jedna fascikla koja je pala sa police, a da niko pre toga policu takao nije. Isto se događalo i sa fotografijama na kojima su Olja i Dragoš – prosto su lako pronađene među hiljadama drugih koje su ostale u arhivi Fonda Olge Olje Ivanjicki.

Nekome ko je imao tu retku privilegiju da upozna i Olju Ivanjicki i Dragoša Kalajića, bilo je odmah jasno da je to samo sledeći kvadrat u igri škole, na koji treba skočiti. Jer, slučajnosti nema, rekla bi Olja. Stvari se često odvijaju iz razloga koji nam možda nisu uvek jasni.

Ovde, razlozi postoje. Postoji jako sećanje na dvoje izuzetnih umetnika koji su predstavljali osobenu pojavu u kulturi našeg poneblja i našeg doba. Na dvoje ljudi koji su imali svoju gvozdenu logiku, erudiciju i širinu. I koji su mogli da stvore čitav jedan kosmos ako spoje svoje delanje, makar i u jednoj knjizi.

I to je ova knjiga.

To je slikarstvo Olje Ivanjicki očima njenog druga Dragoša Kalajića. Ali, to je i jedan poseban uvid u filozofiju, umetnost i život.

To više nije tajna, zagubljena, knjiga, pomalo i legenda.

To je, i tri decenije posle pisanja, svež rukopis.

Njegovo objavljivanje je naše sećanje na Olju i Dragoša.

I naš dug prema njima.

Suzana Spasić

ATELJE OLJE IVANJICKI

P

oslednji zraci Sunca, koje zalazi za ravnim horizontom Zapada, žare spokojnu površinu sliva reke Save u (nekad) „lepi, plavi Dunav“. Pred tim slivom i nepreglednom ravnicom bivšeg Panonskog mora (*Mare Panonicum*) – okončavaju se talasi bregova koji dopiru sa juga. Poslednjih sedam bregova nose grad Beograd koji su stari Rimljani zvali Singidunum, preuzevši ime od Kelta. Možda su od starih Rimljana, tajanstvenim putevima genetske tradicije, Beogradani nasledili jednostavnu tehniku, duhovnog spasa od tereta tuge ili nesreće: kad osete da je taj teret pretežak, rođeni Beogradani odlaze na terase gradske utvrde da bi u usamljenosti kontemplirali spektakl agonije Sunca na prostorima isušenog mora, srušenih imperija, izumrlih kultura, zatr-

tih naroda... Pred tim veličanstvenim prizorima i nesagledivim magnitudama kosmičke drame, geološke tragedije i istorijske sudbine – ljudske, lične tuge i nesreće izgledaju sićušne i beznačajne. Tako olakšani i utešeni poredbom ličnih i svetskih razmera gubitaka, Beograđani se razvedreni vraćaju svakodnevnici.

Možda u izloženoj tehnici utehe počivaju najdublji koreni osobenog metafizičkog pogleda na svet koji je osnovno svojstvo samobitnosti beogradske umetnosti i njen specifični, prepoznatljiv i nezamenljivi doprinos evropskoj kulturi ovog stoleća.

Slikarka Olja Ivanjicki je jedan od najspektakularnijih protagonista te nove metafizičke tradicije beogradske umetnosti. Igrom slučaja ili silom nužnosti, njena stvaralačka radionica nalazi se upravo na najisturenijoj koti Beograda, na poslednjem bregu koji se okomito uzdiže nad slivom Save u Dunav, nad praznim ležištem Panonskog mora, pred dramom Sunca i tragedijama istorije.

Ispod Oljinog ateljea, na prvom spratu, prostire se mali vrt sa divljom travom, oivičen šipražjem zove, nad okomitim padom brega ka niziji sliva i

pristaništa. Od cvetova zove Olja spravlja napitak koji ima blagotvorna svojstva: čisti telo od otrova trovačke civilizacije, okrepljuje energije, ali i razbistrava um. Sa poverenjem u ta svojstva ispijam napitak na pragu Oljinog stvaralaštva u koje ću sada povesti čitaoce ovih redova.

Sa prozora Oljinog ateljea vidim vrt ispunjen zvanicama, lepim devojkama ili značajnim predstavnicama lepše polovine Beograda koje je Olja okupila u čast jedne figure, jednog bronzanog poprsja, čije je čelo ukrašeno lovorovim vencem. Izuzimajući pisca ovih redova, koji je dobio privilegiju da proslavi prisustvuje samo sa osmatračke distance, ta statua je jedini predstavnik muškog roda na Oljinom prijemu. Reč je o prijemu u čast Njegovog Veličanstva Muškosti, koje oličava bronzana statua. I upravo počast Njegovom Veličanstvu Muškosti iziskuje ekskluzivizam selekcije zvanica, taj buket ženstvenosti čije lepote obasjavaju poslednji, iskošeni zraci Sunca i plamsaji kružnog poretka baklji. Tamo gde se slavi Njegov Veličanstvo Muškost – nema mesta srednjim merama ili simulakrima, pogotovu u doba kraja moderne, nakazne, kulture, koju karakteriše – po

pravilu istorijskog iskustva svih epoha dekadencije – pokret abdikacije ili izdaje muških dužnosti i odgovornosti, od sve masovnijih razmera homoseksualizacije i „*gay-power*“, do „*novog celibata*“ te takođe masovnih primena tehnika genetskog samoubistva.

Crte oličenja Njegovog Veličanstva Muškosti me podsećaju na lik Oljinog oca, koji poznajem posredstvom požutelih fotografija. Ako je prepoznavanje osnovano onda je takođe jasno da je tu određena individualnost postala postolje koje nosi vrline nadindividualnosti, bronzanu masku uzvišenog tipa ljudskog elementa, iznad svih posebnih konfiguracija ljudskosti. Tako je i rimski imperator Aurelijan prerastao svoju individualnost i postao otelotvorenje solarnog principa, sin Sunca. Ne pominjem imperatora Aurelijana slučajno.

Ispod Oljinog ateljea arheolozi su pronašli ostatke velelepne rimske vile. Legenda kaže da je to mogla biti vila imperatora Aurelijana, rodenog u blizini Beograda, odnosno Singidunuma.

Ostaje našim mislima i snovima da nagađaju o razlozima odluke imperatora Aurelijana da možda upravo tu podigne svoje stanište. Putokaz našoj

zapitanosti može biti upravo osnovna slava imperatora Aurelijana: on je u rimski pantheon uveo kult „*nepobedivog Sunca*“. Svedočanstva njegovih savremenika tvrde da ga je u kult Sunca uvela njegova majka, sveštenica solarne religioznosti. Sa vrlinama takve inicijacije, on je mogao ili morao opaziti vanrednu lepotu drame Sunca pri zalasku nad slivom Save u Dunav, sa beogradske tačke gledišta. Možda su magnitude lepote tog prizora plemenitosti poraza Sunca pokrenule u duši imperatora Aurelijana odluku da vilu izgradi na najpovoljnijem položaju za kontemplaciju solarnih vrednosti? A možda je u nekom od časova kontemplacije Sunca bila rođena i odluka da se kult Sunca uzdigne na vrh imperijalnog pantheona?

Sjaj tog Sunca odražavaju i stvari, pojave i figure Oljinih slika, prizora Oljinog pogleda na svet i istoriju. U prelomima tih odraza na Oljinim slikama, svetlost se dramatično rascepljuje na osnovne elemente spektra, na ekstremne vrednosti. Ako pogledom po tom spektru krenemo od idealnog ka krajnostima, mogli bismo zaključiti da linije dinamike Oljinih boja odaju tendenciju ka ekscentričnosti: od zlata božanskog središta ka krvi ljudskih

žrtvi, i dalje, od crvenila oslobođenog svake primese žute ka tamnim modrinama haosa vodenog elementa. Ako, pak, pogledom po tom spektru krenemo od haosa stvarnosti u kojoj živimo, mogli bismo zaključiti da linije dinamike Oljinih boja oduju upravo suprotnu tendenciju, težeći idealnom centru, od tamnih modrina ka žeženom sjaju.

Sličnu dilemu pisac ovih redova ima pred slikama velikog umetnika ruskog carstva, Ajvazovskog (1817-1900): gde god je odlazio, od Crnog mora do Venecije, Sicilije, Napulja ili Madere, on je istrajno bio zagledan u spektakl Sunca koje se rađa ili zalazi. Ali, da bismo se obavestili o temi, neophodno je pročitati legendu jer u njegovim delima nema nikakve razlike između agonije i preporodaja Sunca. Uostalom, zalazak Sunca je i obećanje svitanja, te iako u Oljinim prizorima vidimo samo umiranje svetlosti – ona nam najavljuje i novo radanje. Naravno, takvo najavljivanje nije dar teme već čoveka, odgovarajućeg kvaliteta uma i svesti. Mase modernih slikara posredno ili neposredno osvedočavaju, samo medijumski, smrt svetlosti, a nadu u preporodaj može pružiti jedino svest o toj smrti i žudnja da se ona pobedi.

Takvu svest poseduje Olja, te je odgovarajuće vrline čine retkom i dragocenom pojavom na sceni savremene umetnosti. Vrlinama te svesti o kraju jednog ciklusa kulture i žudnje za obnovom evropskih vrednosti Oljino stvaralaštvo je jedna od najznačajnijih umetničkih svedočenja *interregnuma* u kome danas živi evropski čovek.

Svest o vrlinama i vrednostima nasleđa evropske kulture je jedan od osnovnih preduslova izbegavanja iz melanholičnog vrtloga nesvesti moderne umetnosti koja medijumski, sadistički ili mazo-histički, ispoveda i gestikulira diktate nihilizma.

Oljino stvaralaštvo pokazuje da takva svest može pozitivno preusmeriti jezik moderne umetnosti ka takođe pozitivnim i anti-nihilističkim ciljevima. Naravno, stvaralački najubedljiviji i pedagoški najinspirativniji primer takvog preusmerenja pružio je Salvador Dali, svojim velikim preokretom, od „nadrealizma“ (zapravo od – realizma) ka metafizičkoj perspektivi „nuklearnog misticizma“, od kritike masturbatorskih i sterilnih fantazmagorija modernog čoveka do izgradnje novih katedrala tradicije metafizičke realizacije evropskog čoveka. I upravo su dela tog „drugog“,

postnadrealističkog i neo-klasicističkog Dalija izazivala najpreduzimljivija istraživanja vodećih protagonista umetničke družbe „Mediala“, bitne stanice na putevima metafizičke tradicije beogradske umetnosti.

Oljinom stvaralaštvu nije moguće spoznajno pristupiti bez poznavanja bar osnovnih ideja koje su okupljale članove umetničke družbe „Mediala“; one su, kao formativni informativni princip, trajno odredile njenu stvaralačku pustolovinu. Zato je na ovom mestu neophodno otvoriti jednu zgradu i predočiti, u osnovnim crtama, duhovnu karakterologiju „Mediale“.

